

Den syge kos vej til hurtigere helbredelse

En række procedurer kan optimeres for at afkorte tiden fra koens første symptomer på sygdom til hun er i behandling. Tag snakken med din landmand, så du er sikker på, at han kender dem.

Af Peter Raundal, dyrlæge, ph.d, SEGES*

Kvægbesætningerne er efterhånden så store, at mange mennesker er involveret i pasningen af køerne. Opgaverne med at opdage begyndende syge køer, undersøge dem, foretage behandlinger og beslutte hvornår de kan komme tilbage i produktionen, er ofte fordelt på flere personer. Derfor er det vigtigt, at alle er trænet i, hvilke opgaver hver især har, hvordan de løses, og hvordan der videregives informationer. For når en ko er på vej ind i et sygdomsforløb, er det afgørende, at det tages hånd om hende så tidligt som muligt for at øge chancen for helbredelse. Og en række procedurer kan optimeres for at afkorte tiden fra de allerførste symptomer, til hun er i behandling og modtager skånsom pleje. Her får du et oplæg, som du kan tage udgangspunkt i, hvis du tager snakken om procedurerne med din landmand – fx i forbindelse med rådgivningsbesøget eller som et meget relevant emne på erfagruppemødet.

Gå den syge kos vej

For at få overblik over procedurerne kan man følge "koens vej", fra de første sygdomstegn opdages, til hun igen er tilbage i produktion. Første skridt handler om, hvem der har opgaven med at opdage de begyndende sygdomstegn hos en ko, der går i sengebåsestalden? Det umiddelbare svar vil være, at det har alle, der er i stalden. Men ikke alle ser på køer på samme måde og har samme holdning til, hvornår der skal reageres. Og måske tror den, der ser nogle små sygdomstegn, at andre allerede har reageret. Derfor kan der gå lang tid, inden der bliver grebet ind med dårligere behandlingsresultat til følge.

Derfor bør det sikres, at alle, der har med køerne at gøre, har den tilstrækkelige viden og kompetence til at kunne spotte de tidlige sygdomstegn og ved hvornår der skal reageres og hvordan.

Klar ansvarsfordeling og viden

Vejen begynder blandt de raske køer i sengebåseafsnittet. Her bør det aftales, hvem der observerer og ser efter begyndende sygdomstegn, og hvad der specifikt skal ses efter. Det kan være nedstemthed, indfaldne øjne, smerteansigt, indfalden hungergrubbe, halvhed og asymmetrisk yver. For at være sikker på, at alle har de nødvendige kompetencer i at vurdere sygdomstegn, kan der afholdes et internt se-på-ko kursus, hvor det systematisk indøves at se efter sygdomstegn, og der træffes klare aftaler for, hvornår der skal reageres og hvordan. Hvis temperaturtagning indgår som standard-undersøgelse, skal alle, der arbejder med køerne, være udstyret med et velfungerende termometer. Der bør også være faste procedurer for, hvordan og hvornår observationerne gives videre og til hvem.

Koens vej fortsætter, over opsamlingspladsen og til malkestalden. Begge steder bør alle være klar over hvad der skal ses efter, hvad, der skal give anledning til handling og hvem, der skal informeres. I malkestalden skal der selvfølgelig ses efter yver, patter og mælk, men måske skal der også ses efter tegn på digital dermatitis og haseskader.

Videre forløb besluttet i separationsboksen

En begyndende syg ko bør altid komme i separationsboksen til nærmere undersøgelse. Her kan det ofte være driftslederen, fodermesteren eller en anden kompetent person, der står for den nærmere undersøgelse og beslutter, hvad der skal ske med koen. Der kan i princippet være fem muligheder. Er det en besætningsdiagnose, behandles jf. forskriften. Er der behov for dyrlægetilkald efterbehandles jf. anvisningen. Andre lidelser vil umiddelbart kunne behandles af den besætningsansvarlige, fx en del af klovlidelserne. Tilfældet kan også være så mildt, at det er bedre at afvente - eller så svært, at koen skal aflives. Under alle omstændigheder skal der træffes beslutning om behandling, efterbehandling og dagligt opsyn i sygdomsperioden. Desuden skal det besluttes, hvor den syge ko skal opstaldes.

Opstaldning af syge og aflastningskøer

Ved opstaldning af syge køer og aflastningskøer skal der tages hensyn til både den syge eller svage ko og smitterisici til andre køer. Tidligt i sygdomsforløbet kan diagnosen hos en syg ko være ukendt, og beslutningen om type af opstaldning må derfor bero på de sygdomstegn, koen viser.

Syge køer kan have andre behov end raske, herunder beskyttelse mod konkurrence fra andre køer og let adgang til højt prioriterede ressourcer såsom foder, vand og hvile. Køer, der lider af nogle sygdomme vil have behov for at være isoleret fra andre, mens køer, der lider af andre sygdomme, måske netop ikke bør være isolerede men stadig være opstaldet under forhold, som tillader let adgang til ressourcer. Samtidig vil nogle sygdomme udgøre en stor smitterisiko til andre køer, mens andre sygdomme ikke er smittesomme, og endelig bør der for visse sygdomme være ekstra fokus på et højt niveau af hygiejne fx børbetændelse eller coli-yverbetændelse. Derfor kan det være vanskeligt at beslutte, om det samlet set er bedst at opstalde en syg eller svag ko i enkeltboks eller i en fællesboks.

Isolation eller kontakt

Der er kun få studier, der har undersøgt, om køer med bestemte lidelser selv foretrækker isolation eller søger kontakt med andre køer. Fx har køer med infektionssygdomme og feber efter kælvning vist en tendens til at søge isolation (Proudfoot et al., 2014). I et andet forsøg med køer, der var halte på grund af et sålesår eller en hul væg, foretrak køerne andre dyrs selskab frem for at søge isolation trods lidelsen (Jensen et al., 2015). Ingen af de to undersøgelser inddrog adgang til ressourcer, idet dyrene i begge tilfælde var enkeltopstaldede. Der er, så vidt vides, ikke studier, der har set på, hvor hurtigt en lidelse helbredes, afhængig af om den syge ko har været opstaldet i enkeltboks eller fællesboks.

Endelig skal der tages hensyn til, om koen er i medicinsk behandling med præparater, der er omfattet af tilbageholdelsestid på mælk og/eller kød.

Derfor må beslutningen om hvilken type sygeboks, koen skal placeres i, altid bero på en konkret faglig vurdering af hvert enkelt tilfælde. Her er en vurdering af hendes almene tilstand meget vigtig. Ligeledes skal smitterisikoen vurderes. I nogle tilfælde, fx ved diarre, kan det være svært at vide i det akutte stadie. Her kan det være en fordel at isolere koen i enkeltboks, indtil der er stillet en konkret diagnose.

Skema til hjælp ved fordeling

Skemaet viser eksempler på fordeling i sygeboks efter forskellige typer lidelser. Men det er vigtigt, at fordelingen tilpasses den enkelte besætning. Lav evt. sammen med landmanden (og hans medarbejdere) et lignende, men besætningsspecifikt, skema, så der på forhånd er taget stilling til, hvilken type sygeboks en syg ko har mest gavn af at blive placeret i.

Med kursiv er angivet eksempler på hvilke kriterier, der skal tages hensyn til, når en syg ko skal placeres i en sygeboks. Desuden er der givet eksempler på fordelingen af syge køer afhængig af sygdommen.

	Enkeltbokse	Fællesboks	Mælk
Smittesomme	<i>Her går køer, der kan smitte til andre køer og derfor skal holdes isoleret. Stærk almen påvirkning og fx ophørt ædelyst. Køerne kan være i medicinsk behandling.</i> Eksempler: Diarre Klovbrandbyld Ledbetændelse (ej mælk til kalve) Alvorlig yverbetændelse	<i>Her placeres køer, der har flåd fra skede eller sår og der skal derfor sikres god hygiejne. Moderat til mild almen påvirkning. Tillige køer i medicinsk behandling som ikke kræver isolation.</i> Eksempler: Børbetændelse Moderat og mild yverbetændelse Svær Digital Dermatitis Kløe (fx skab og ringorm)	Kasseres

	Abort med almen påvirkning Lungebetændelse Øjenbetændelse		
Ikke smit-somme	<i>Her placeres køer, der ikke smit-ter til andre, men som skal kunne være i fred for andre. Stærk almen påvirkning og fx ophørt ædelyst</i> Eksempler: Løbesår Mælkefeber Højresidig løbedrejning Udskridning	<i>Her placeres køer, der har brug for aflastning men som ikke smitter til andre og ikke har iso-lationsbehov. Moderat til mild al-men påvirkning.</i> Eksempler: Ketose Ikke smitsom klovlidelse Venstresidig løbedrejning	Kan bruges til kalve eller leve-res til mejeri af-hængig af mæl-kens kvalitet

Jensen, M.B., M. S. Herskin, P. T. Thomsen, B. Forkman & H. Houe. 2015. Preferences of lame cows for type of surface and level of social contact in hospital pens. J. Dairy Sci. 98:4552–4559.

Proudfoot, K. L., M. B. Jensen, D. M. Weary & M. A. G. von Keyserlingk. 2014. Dairy cows seek isolation at calving and when ill. J. Dairy Sci. 97:2731–2739.

*Artiklen er skrevet på baggrund af en arbejdsgruppe under projektet Vejen til 6. laktation hos SEGES i 2017-2018.

Se EU-Kommissionen, Den Europæiske Landbrugsfond for Udvikling af Landdistrikterne

Billedtekst: Det er vigtigt, at besætningen har styr på procedureerne for hurtigt at finde og håndtere syge dyr. Og alle, der har med køerne at gøre, bør have den tilstrækkelige viden og kompetence til at kunne spotte de tidlige sygdomstegn og vide, hvornår der skal reageres og hvordan.

Foto: SEGES